

genija

TRAVČIČ

VITA
VITAE MEAE

 e-knjiga.si

Genija d.o.o.
1000 Ljubljana, Litijska cesta 12/a
Telefon: 051 415 616
Splet: www.genija.com
E-pošta: info@genija.com

Ivan Tavčar
Vita vitae meae

Za založbo: Blanka Jarni
Računalniška postavitvev: Dubravko Gecan

©Genija, d.o.o.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-32(0.034.2)

TAVČAR, Ivan, 1851-1923
Vita vitae meae [Elektronski vir] / Ivan Tavčar. - El. knjiga. -
Ljubljana : Genija, 2012

Način dostopa (URL): www.e-knjiga.si

ISBN 978-961-280-029-1 (ePub)
ISBN 978-961-280-030-7 (mobi)
26077728

Ivan Tavčar

Vita vitae meae

Zgodovinska podoba

2012

Tudi za brezplačne knjige veljajo avtorske pravice.

Vsa besedila na portalu e-knjiga.si so objavljena z dovoljenjem avtorjev, oz. lastnikov avtorskih pravic.* Pridobljena dovoljenja veljajo izključno za objavo in distribucijo na portalu e-knjiga.si. Ni dovoljen prenos e-knjig, besedil ali slikovnega materiala na druge spletne naslove, reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba v kakršnemkoli obsegu ali postopku.

Za osebno uporabo naše e-knjige lahko uporabljate neomejeno. Namesto nepooblaščenega razmnoževanja datotek vas prosimo, da vsako novo kopijo prenesete ali delite neposredno s našega portala. Na ta način boste prispevali k nadaljnjemu razvoju spletne knjižnice e-knjiga.si.

**za besedila, ki so v javni lasti dovoljenja za objavo niso potrebna. Javna last je oznaka za vsak izdelek, za katerega nihče ne uveljavlja lastniških pravic. Še vedno veljajo pravice za grafično podobo in računalniško postavitev knjig objavljenih na portalu e-knjiga.si*

Hladnega in meglenega jesenskega jutra v letu 1587 je zapuščal bleščeč sprevod loško mesto, tedaj posestvo bavarskih brižinskih škofov, ter je med pokanjem grajskih topov in med donenjem zvonov krenil po dolini ob Poljanščici. Nad smrekovimi gozdovi po gorskih bregovih so visele meglene proge in nebo samo je bilo prepreženo s sivimi oblaki. Hladen piš je vlekel od severa ter podil megle proti jugu. Prejšnji dan je bil dež razmočil zemljo in črne luže so se prikazovale sredi pota na vsak korak, da je ploskalo in škropilo na vse strani, ko so konji stopali po njih. Samotna je bila dolina in samo vrane, pasoče se po tratinah, vzdigovale so se ter grdo kričale, kakor bi se čudile, da je zašlo v to samoto tako gosposko krdelo. Tu in tam je prilezla iz goščave samotarska rodbina ter klečeč čakala ob stezi, da bi dospel sprevod. In s sabo so privlekli svoje bolnike, ki so ležali tik pota v mokri travi ter željno pričakovali blagoslova najvišjega svojega pastirja, od katerega so upali duševnega in tudi telesnega zdravja. V resnici je potoval tisti dan ljubljanski škof Joannes Tavčar po dolini v Idrijo ter hotel tudi v Poljanah verno čredo v veri potrditi. Škof je bil tedaj že vladni namestnik v Gradcu in obdajal ga je torej ne samo blesk cerkveni, temveč tudi posvetni.

V njegovem spremstvu se je kazalo mnogo več orožja nego molitvenega orodja, kar so zahtevali tedanji časi, ki so bili burni in surovi. Ni torej čuda, če je škof Joannes popotoval v orožju kakor zapovednik, komur se pokoré vojne čete.

Na čelu škofovega spremstva je stopalo krdelo pešcev, ki so nosili na ramah ali dolge helebarde ali pa neokretne muškete. Imeli so nalog, da so čistili tir, metali veje s pota ter odpravljali vsakovrstne druge zadržke. Za njimi je jezdarilo kakih dvajset loških jezdecev, ki so imeli rokave v goste in napete gube nabrane, na nogah pa visoko čez kolena segajoča obuvala z velikanskimi ostrogami. V rokah so tiščali dolge gole meče ter temno gledali izpod železnih čelad. Eden izmed njih je nosil prapor, v svojem polju kažoč grb brižinskega gospoda in škofa. Takoj za temi je jezdaril škof sam z ožjim svojim spremstvom. Bilo je vmes nekaj katoliških veri zvestih plemenitašev, oblečenih v železje in z vihrajočimi peresi ob čeladah. Tudi nekaj kanonikov je jezdarilo v tej družbi, med njimi stolni prošt ljubljanski Casparus Freidenschuss, ki je bil tedaj najbolj vročekrven nasprotnik nemškemu luteranstvu. Potem je prišel zopet oddelek pešcev, ki so bili zadnji v oboroženem spremstvu. Za njimi so se gnetli pisači, kuharji, in predvsem lovski hlapci, katerih eden je sopesel za čredo psov, ki se je pehala pred njim. Drugi so nosili sokole, rogove, loke in puščice. Pravilo se je, da se hoče napraviti lov v pogorju, škofu na čast. Zopet drugi so nosili v vrečah in pletenicah stvari, o katerih se je vedelo, da bi se za škofovo mizo v dolini dobiti ne mogle. Vsa ta družba se je pomikala molčeč dalje, ker so bili vsi pogledi v škofa obrnjeni, ki se je vestno razgovarjal z loškim oskrbnikom Janezom Krištovom s Hohenburga, stalnim sholárjem in svétnikom brižinskim. Le-tá je hodil peš in razoglav ter vodil škofu konja za uzdo. Njegovo vedenje je povsem kazalo, kako visoko se čuti

počaščenega, da sme svojeročno voditi konja, na katerem je sedel visoki cerkveni knez.

»Vaša milost,« spregovoril je ponižno, »pripravite se na slabo pot, in zelo se bojim, da vas bo vsaka kost v telesu bolela, ko bomo dospeli do Visokega.«

Visoko je majhen dvorec, blizu Poljan ležeč. Tu je obstajalo škofovsko loško plemstvo, kadar je prihajalo na lov v pogorje.

»Prijetelj!« odgovoril je škof dobrovoljno – govorila sta latinski –, »sedite na konja! Čemu gazite blato? Ali menite, da bi mi srce vzkipelo, če mi vodi konja najmanjši vaših hlapcev?«

»Vaša milost!« vzkliknil je oni. »Ali menite, da imam tako malo pobožnosti, da bi umazanemu hlapcu prepuščal častni ta posel? Vaša milost, jaz sem na svojem mestu!«

Ker ni škof ničesar odgovoril, molčal je tudi Hohenberg. Šele po dolgem molku je vprašal škof: »In kako je zašla kriva vera v te kraje, tako odstranjene od mestnih vplivov?«

»Krivi preroki,« odgovoril je stolni sholaster goreče, »krivi preroki so zatrosili strupena zrna tudi v to dolino, in še celo v Poljanah jih imam nekaj, sumljivih ptičev, ki so v črnih nočeh frfotavali čez gore na Sorško polje in do tiste kričeče vrane, do bogokletneža Kupljenika, kateremu slava Primoža Trubarja spati ni dala. Kaj hočemo! Jaz sem nedolžen in tudi nimam še tiste oblasti, da bi s koreninami vred iztrebil pekla rastline!«

»Ali se z dobro besedo ničesar opraviti ne da?«

»Z dobro besedo, škofovska vaša milost! S kolom po glavi ali pa s helebardo v rebra, to je najboljša beseda za te satanove naslednike!«

»In kako ste do zdaj postopali?« vprašal je škof rahlo.

»Storil sem toliko kakor nič! Premilostivi moj gospod in škof brižinski je predober in zvezane so mi roke, da niti najmanjšega

ne dosežem. Enkrat se mi je povedalo, da so bili štirje Poljanci pri Kupljeniku. Poslal sem oboroženo stražo v vas in polovili in povezali so hudobneže. V verige so jih dejali ter bosonoge postavili v potok sredi vasi. In moji hlapci so jih gladili s šibami. K sreči je bila zima, da jih je malo zeblo in da se jim je kri malo ohladila. No, pa so končno otrpnjeni popadali v vodo, moral sem jih zopet pustiti, in še danes imam prepričanje, da so jih drugi vaščani milovali, da z neznatno to kaznijo ničesar nisem dosegel. Ker to ljudstvo, vaša knežja milost, mlačno je kakor gorka voda in Kristusa vam zataji za merico ovs! V slabih časih živimo!«

»Da, v slabih časih,« vmešal se je v pogovor prošt Kašpar, »in sveta cerkev zahteva, da postopajo njeni služabniki kakor goreči meči!«

Škof Joannes je čutil očitanje; ničesar ni odgovoril in nekaj časa se je zamislil tja pred se. Imel je obilo dobre volje, a blago in rahlo srce, in morda se mu ni brez opravičevanja očitalo, da je bil premehak nasproti novim krivovercem. Hohenburg je opazil takoj, da se je zavila govorica na nevarne steze in se hoče škofa polastiti slaba volja.

»Vaša milost,« vprašal je ponižno, »kako napreduje naš Co-semus? Ali ste zadovoljni z njim?«

Takoj se je razjasnilo lice prelatu. Obrnil je obraz po družbi za sabo in njegovo oko je obstalo nad mladim človekom, ki je, opravljen v črn žamet, jezdaril v družbi dveh kanonikov. Nežni njegov obraz je bil kakor cvet spomladanski.

»Naš Carolus nam dela samo veselje,« odgovoril je škof radostno, »in vaše priporočilo, reverende, postalo je seme, iz katerega bodo vzraslo mogočno drevo. Naš Carolus bo nekdaj trden steber sveti cerkvi v teh pokrajinah. Ko sem ga na vaše priporočilo vzel med svoje gojence, pač nisem mislil, da mi bo gospod Bog v njem

dodelil toliko tolažbe in toliko upov, za kar mu dajem tisočerno hvalo! In glejte, očita se mi celó, da sem mu odprl preveč svoje ljubezni, ali moj bog, ta mladenič me z vsem svojim življenjem spominja na nebeškega angela! Ali, če se ne motim, doma je tukaj nekje v dolinah, in zdaj se čudim sam sebi, da celó ne vem, kaj so njegovi roditelji. Kdor je pastir svete cerkve, ima toliko skrbi, da na marsikaj pozabi!«

»Sin plemenitaša,« odgovoril je Hohenburg. »Njegovi predniki so posedovali tu v gorah prost dvorec, ki je pa zdaj že davno zapravljen in zajeden. Erazem Cosemus je zašel v letih svoje mladosti med armado Caroli V. Potepal se je po svetu okrog in živel plemenito toliko časa, dokler je bilo mogoče. Pri Mühlbergu so ga posekali luteranski jezdec na tla, in ko je ozdravel, ostala mu je trda desna roka, da ni mogla več meča sukati. Nekdaj je prilezel domov v ponošeni španski opravi. Od očetne dediščine je dobil leseno kočó in nekaj pedi svobodne zemlje. Slekkel je špansko obleko, odložil žamet in široke rokave ter zlezal v kmetsko opravo. Delal in kopal je, ker je moral živeti. Naposled se je oženil nespametnež s kmetico, ki mu je rodila legijo otrok. Iz usmiljenja smo mu dali opravila cerkovnika in preselil se je v cerkovnikovo kočó tik cerkve. Postaral se je ter izgubil lase z glave. A svojega plemenitaškega ponosa ni izgubil nikdar! Kadar pride velik praznik, izvleče še zdaj iz zaboja špansko svojo opravo. A postala je lisasta, deloma mu je silno prekratka, deloma pa preširoka in na premnogih mestih z belo nitjo zakrpana. Kadar lazi v tej obleki okrog, usmiljenja je vredna prikazen. In tudi jaz sem se ga usmilil ter vam, knežja milost, priporočil njegovega otroka, ki ga boste vzredili v slavo božjo!«

Ko mu škof ni ničesar odgovoril, molčal je tudi Hohenburg nekaj časa, potem pa vzdihujé zopet pričel: »Ali še nekaj je tu, Vaša

milost, kar mi kri stiska iz srca. Bil je tu starejši brat in spravl sem ga na Nemško. Pred kratkim pa sem dobil poročilo, da je zatajil sveto vero in da jo je potegnil med učence tistega krivega preroka, Primus Truberus imenovanega, ki je ravnokar stopil pred božjo sodbo, kjer bo izročen peklenskemu ognju za vse gorje, katero je privabil na sveto cerkev v teh deželah!«

»Mojbog!« zastokal je prelat, »ali je mogoče kaj takega!«

»In kar je najhuje, vaša milost, priklatil se je zdaj ta Jurij Cosemus v to pogorje, in sporočilo se je mi je, da je hotel pridigovati še celó v poljanski cerkvi!«

»A naš Carolus o tem ničesar ne ve. In dejalo mi je nekaj v duši: ne jemlji ga s sabo! Bolje bi bilo, da ga nisem jemal s sabo. Kam že sega satan s svojim kraljestvom! Kaj naj počnemo! Boga in apostolski stol prosim noč in dan pomoči, da bi se mi z božjo pomočjo in pomočjo apostolsko dalo pod varstvom svete device Marije sredstvo na roko, s katerim bi iztrebil to luteransko zlo, toliko let že obstoječe!«

In škof Joannes je sklenil roke ter pričel moliti. V tistem hipu so dospeli do mesta, kjer se tik vasi Brodov suče ravno pod potjo globoko, zeleno virje. Ondi pri produ spustila se je tedaj iz gostega bičja povodna ptica ter šinila visoko v zrak, moleč dolge svoje nogé od sebe. Takoj je nastal hrup med sokoličarji. In eden izmed njih je snel svojemu sokoliču pokrivalce z glave, z bistrimi očmi se je ozrl krilati lovec srepo naokrog, potem pa se vzdignil kakor blisk ter se podil za plenom pod sivo nebo. Vsa vrsta se je ustavila in z radovednimi pogledi opazovala boj visoko pod oblaki. Škof sam se je razvnel in vitez Hohenburg je porabil priložnost, da je visokemu gospodu hvalo pel o bistrournih njegovih sokolih. Še je bilo vse zamaknjeno v zrak in nikdo ni opazil, kako se je nad potjo izmed vejevja prikazala črna postava v opravi tedanjih

luteranskih predikantov. Mož je imel kakih trideset let, ali na blestem obrazu mu je plamtel ogenj tistega fanatizma, ki ga je vzbujal Luter pri pobeglih menihih in oženjenih duhovnikih. Postavil se je na griček ter s sovražnimi pogledi premeril družbo pod sabo. Niti en trenutek ga ni preobdal strah in takoj je bil pripravljen izliti na pričujoče nekoliko tistega histeričnega žolča, ki so ga odpadli menihi, po ženskah hlepeči, od nekdej v obilni meri posedovali. In v resnici je pričel.

»Grešniki iz Gomore in Sodome,« zakričal je, »otroci satanovi in pekla sadovi! Garjave ovce, ki ste se tiho v noči priplazile v vrt Gospodov ter ga okužile, da zdaj smrdi kakor gnojnica pod pekočim soncem. Ali dan sodbe se bliža in tudi tebe – s tem se je obrnil do škofa – tudi tebe, rimskokatoliške nečistice nečistega hlapca zadela bo šiba božja, da postaneš v stud samemu peklenskemu očetu. Plameni čistega evangelija vas bodo požgali, kakor je požgal Samson filistejska polja. Čemu lazite tod in čemu prihajate tu sém v mehkih oblačilih, kakor ženska, ki prodaja svoje telo. Ali zapisano je: udaril bom pastirja in razkropile se bodo ovce. Že je dvignjena roka božja in udarila bo vas, kakor je udarila nekdej Kore pregrešno drhal!«

Pri tem je sveti mož pritiskal črno knjigo na svoje prsi ter kričal, kakor bi hotel odgnati armado peklenskih duhov. Janez s Hohenburga se je penil od jeze. S strastno naglico je spravil škofa z mesta ter pustil samo štiri pešce za sabo z ukazom, da naj ulové predikanta. Le-tá pa je na svojem gričku od ponosa se iztegoval ter vpil: »Poglejte jih, kako beže ti Amalekiti pred božjim služabnikom! Hozana Bogu, ki poveljučuje svoje otroke!«

Na stezi pod njim pa so ugibali vojaki, kako bi ga dobili v pest.

»Pustite ga meni!« dejal je eden, ki je bil slep na levo oko, »Premotim ga tako, da bo gluhi in slepi!«

»Ti prerok na skali,« obrnil se je do predikanta, »tebe dobro poznam. Ti in pa tisti Primus Truberus, ki je ušel ljubljanskemu škofu in se zdaj že v peklu peče, sta dve cvinglijanski praseti, za Luciferja neprebavljivi.«

Oni na robu je utihnil, potem pa s silnim srdom vprašal: »Kdo govori tu o cvinglijanih? Kdo se predrzne kleti velikega svetnika Primoža Trubarja? Ti, hlapče, glodaš služabnike božje ter mečeš oznanjevalce čistega evangelija v eno korito s temi svinjami, temi cvinglijani! Bodi preklet zavoljo besed, ki so se rodile iz okuženih tvojih ust!«

Silno se je raztogotil ter strastno skušal dokazovati, kaka huda krivica se godi Primožu Trubarju in njemu, Juriju Kosmu, če se jima očita cvinglijanstvo. Končno je prišel tako v ogenj, da ni opazil, kako sta mu prilezla hlapca za hrbet. Pograbila sta ga ter pritirala na pot. Vedno je še kričal ter zabavljajal na rimskega Antikrista in njegove sinove.

»Kaj počnemo z njim?« vprašalo se je.

»Ali ga hočemo s sabo gnati?« odgovoril je enooki. »Danes zvečer bo na Visokem nekaj pijače in jaz zase vem, da se bom upijanil. Ali naj pri tem vso noč pazimo na tega lutrškega volka?«

Pri zadnjih besedah je sunil predikanta z držajem svoje helebarde v trebuh, da je ječe odskočil.

»Gospod bo poveličeval svoje mučenike!« in goreče je pritiskal sveto biblijo na usta.

»Jaz nekaj vem,« vmešal se je tretji. »Čemu bi vlačili to mrhovino s sabo! Tu doli je voda globoka. Treščimo ga vanjo, potem napravimo iz luterana anabaptista in Lucifer bo imel dvojno veselje ob njem!«

»Vrzimo ga v vodo!« tulili so vsi.

Takoj so pograbili nesrečnega pridigarja ter ga vlekli s pota na rob k vodi. Ravno pod njimi se je sukal velikanski vrtinec po tolmunu in zmazane pene so se topile ob skalah pri strani. Nekaj rib je plavalo pri površini, ali takoj so švignile v globino, začutivši krik nad seboj.

»Hladna bo postelja!« smejal se je enooki ter z močno roko sunil jetnika z roba. Malo se je opotekal, potem pa zviškoma telebnil v vodo, da se je peneče odprla ter ga pogoltnila. Vojaki so krohotaje odšli in niti radovedni niso bili, kaj se bo zgodilo z njim. Prikazal se je na površini. Dolga obleka se mu je prijemala udov. Ali vendar je plaval ter z veliko težavo priplul do proda na oni strani. Premočen je prilezel na suho. Ali kipeče je vzkliknil: »Gospod svojih vernih služabnikov ne pokončuje s svojimi valovi, kakor je pokončal nekdanja egipčanske vojske! Ali vas bo pokončal!«

In s pestjo je grozil hlapcem, ki so odhajali po poti. Potem pa je obrnil prestrašene poglede po vodi.

»Sveta biblija!« vzkliknil je bolestno. In v resnici, črna njegova knjiga se je sukala ondi sredi vrtinca. Nekaj radovednih rib je prihitelo k njej ter pljuskuje sililo z drobnimi glavicami med svete liste, v vodi razprostrte. Niti enega trenutka ni premišljeval fantast. In kakor je bil v obleki, spehan in premočen, planil je nazaj v skaljene valove, da bi zopet dobil svoj zaklad. In z vodo se je boril in pojemale so mu moči, ali vendar je srečno privlekel knjigo na suho.

»Vita vitae meae!« in pritiskal jo je na usta. Zapustila ga je zavest, da je padel po zemlji. Knjiga pa mu je počivala na srcu, ki je tedaj pretela prestrojiti nas Slovence v luterane.

II

Tisti dan je visoški dvorec gledal toliko število oboroženih in neoboroženih gostov, kolikor še nikdar prej ne. Škof z ožjim svojim spremstvom je zasedel vse prostore v malem posestvu; vojaščina pa si je napravila taborišče na travniku tik vode, kamor so nametali slame za ponočna ležišča. Oskrbnik Hohenburg je dal pobiti vola in vojaščina je zanetila velikanske ognje ter med kričanjem in veselim šumenjem na drogih pekla krvave četrti, da se je kraj takoj napolnil z duhom pečenke. Tolpa poljanskih otročajev je opazovala iz dalje nenavadni ta prizor ter z lačnimi pogledi stregla po mesu, ki je prijetno cvrčalo nad plamenom. Tudi drugega gledajočega občinstva se je nabralo po travniku in tu in tam se je vsilil vaščanček med vojake, meneč, da bo zanj kaj odpadlo, bodisi že kos mesa ali pa kozarec vina, ki je neprenehoma teklo iz velikega soda. Ali vojak ni bil mehkega srca v časih tedanjih, in z grdo besedo so odpravljali vsiljivce ter jih s suvanjem in pehanjem tirali iz taborišča, »da bi ne ukradli kaj ter z očmi ne požirali poštenim vojakom blagoslovljenih prigrizkov«. Gledalci so se torej kmalu pogubili in tudi otročaji so zapustili mesto brezuspešnih upov in nád izgubljenih.

V poslopju samem je vladalo najživahnejše gibanje. Po kuhinji, ki je bila za malo poslopje neprimerno velika, trudili in potili

so se kuharji vsake vrste ter po besedah viteza Hohenburga imeli napraviti tako kosilo, da se zastopniku brižinskega škofa ne bo treba sramovati, kadar se usede za njegovo mizo knez in škof ljubljanski. In ni se sramoval potem. Veliko gostovanje se je vleкло skoro do večera, ker tudi tedaj se je ljubilo bogato kosilo, kakor ga še dandanes ljubimo vsi, ki so nam dana umrjoča ali pohlepna telesa.

Bilo je že pozno zvečer, ko je potihnil hrup ter se gosposka in vojaška družba ulegla k počitku. Luna se je prikazala ravno izza gorovja, ko je oseba, zapustivši dvorec, izmed drevja stopila na plan ter se ozrla pazljivo na vse strani. Pri vodi je plapolalo še nekaj plamena, in v luninem svitu se je videlo, kako se je vzdigoval tenak dim v nočni zrak. Pijani vojaki so se bili zarili že v slamo, a samo pri praporu, ki je vihral sredi taborišča, slonel je stražnik ob helebardi ter upiral poglede proti luni, katera je, ne meneč se za reformacijo in luterane, mirno plula po jasnem nebu. A tudi Visoko ni bilo brez stražer! Tam, kjer je stala omenjena naša oseba, opazila sta se dva ogla štirjaškega dvora; ali pri vsakem tem oglu je stražil jezdec, sedeč na konju, ter imel pred sabo počez na sedlu gol meč. In kadar je premaknil konj kopito, lovili so se lunini žarki jezdecu po čeladi in po brušenem meču.

Naš ponočni znanec je obstal na obsijani plani ter se pazljivo oziral okrog sebe. Upal je, da se bo pritihotapil do mostiča, ali v tem se je varal. Bližnji jezdec je pognal svojega konja ter bil takoj pri njem.

»Kam hočete, prijatelj?« vprašal je temno. Spoznavši pa osebo, stoječo pred sabo, spregovoril je mehkeje ter si z levo roko pomel oči: »Zdi se mi, da ste iz Poljan?«

»Sem!« odgovoril je le-tá.

»In morda že celó duhoven?«

»Ne še!«

»Ne še! In mene ne poznaš, Kosmov Korle!«

Kakor hitro je čul, da rojak še ni prejel mašnikovega posvečenja, tikal ga je pri tej priči, ker v Poljanah so se vikali že od nekdaj samo duhovni.

»Kdo si, da me poznaš!« vprašal je Carolus Kosem dobrovoljno.

»Pešarjev Jaka z Gabrške gore sem. Ko sem v Poljane k maši hodil, šel sem včasih mimo vaše hiše, pa se morda več ne spominjaš. Moje matere brat je pomival škafe na gradu v Loki, pa je izprosil, da me je škof v službo vzel. S pričetka me je glava bolela, ker sem moral vedno nositi ta svetli lonec! Pa se človek vsega privadi, če je vsak dan meso in če zdaj pa zdaj še celo kaj vina spije. Pozimi sem lovil pinože, po tistem mi je malo dolgčas, ker jih zdaj ne smemo. Skoro čisto sem že pozabil na Gabrško goro! In ti?« pristavil je lahkodušno.

»Jaz še nisem pozabil svojega doma,« odgovoril je ta živo, »in ravno zdaj sem na poti v Poljane.«

»V Poljane! Do tja je samotno, in kar se nekaj časa sem nekak luteranski far po goščah poja, klatijo se menda njegovi prijatelji po nočnih stezah, in če te dobé in jim poveš, da še v papeža veruješ, potem ti bo premalo reber v telesu, tako te polomijo!«

»Ne bojim se! Med potjo bom molil, in kaj se mi hoče zgoditi?«

»Če bi se ti pa vendar kaj, pa zavpij! Tu na oglu bom stal ter ušesa napenjal, in če čujem krik, poženem konja čez mostiček in z mečem udarim med luterane, da bo le veselje gledati! Lahko noč!«

»Lahko noč!«

In jezdec je skokoma oddirjal po mehki tratini, a na oglu pri dvoru se je zopet ustavil ter bil videti iz dalje kakor kip, izsekan iz črnega kamna.

Carolus Kosem je pričel moliti. Prestopivši most, zavil je po temni stezi pod košate bukve in temne smreke. Obdal ga je čut samote in skoro strah ga je bilo. Da bi si dajal poguma, molil je glasno, da se je čulo po gozdu. Bil je sicer opasan z mečem, ali njegovo orožje je bila njegova molitev, kipeča iz kipečega srca. Zavel je hladen piš ter drevesom majal visoke vrhove. In šumenje vrhov in šumenje reke vsililo se mu je takoj v dušo ter vzbudilo ondi spomine na čase pretekle, spomine na sončnato domačo dolino.

Spominjal se je otroških svojih let, spominjal se je predvsem gomile, ki mu je pokrivala gorko ljubeče materino srce, spominjal se je tudi starega očeta in bratov in sester, ki so ga danes z neskončnim ponosom gledali v spremstvu kneza in škofa. In vse te spomine obdajal mu je venec zelenih domačih gorá, in neznatna in med svetom nepoznana dolina zdela se mu je kakor raj, kjer bi v sreči in radosti neprestano lahko živel. V tistih časih ljubezen do domovine še ni imela toliko moči, kakor je ima zdaj v naših občutkih. In ljubezen do domovine je še spala v slovenskih srcih, kakor spi iskra v dragem kamnu, dokler se ni umetno izpilil in obrusil! Ali brusili in pilili so Nemci potem z neusmiljeno svojo roko še celi dve stoletji, da se je končno kamen slovenskega rodoljubja vendarle pričel iskriti ter žarke dajati! Ali ob času naše pripovedi so vladali verski čuti poznani svet, in tudi po Slovenskem so ti čuti vžigali sovraštvo in tugo ter zatirali vse druge občutke, ker je ubogo naše ljudstvo, tlačeno in drto po nemških plemičih, za nove biblične eksperimente bilo kakor nalašč ustvarjeno.

Tudi Carolus Kosem, z vzbujenimi domovinskimi čuti po temnem potu hodeč, ni bil si v svesti, da so mu ravno ti čuti s pogumom napojili dušo, da je brez groze stopal po samotni nočni stezi. Prenehal je moliti in duh mu je takoj prekipel pri zavesti, da so krivega preroka iz Wittenberga učenci zašli še celó v te kraje.

Neznosno sovraštvo mu je napolnilo čisto dušo, in med šumenjem domačih gozdov in domače reke se je spominjal človeka, ki ga je ljubil nekdanj, človeka, ki pa ga je zdaj sovražil bolj od peklenškega satana. In ta človek mu je bil rodni brat, a odpadnik svete vere, kateri je bil Carolus Kosem vsako kapljo krvi darovati voljan. Menili so, da ne ve o odpadništvu svojega brata, in prikri-vali so mu resnico. Že davno pa si je bil iz skrivnostnega šepetanja svojih tovarišev sestavil grozno vest, in ta vest težila mu je danes na temnega duha z vso svojo težo, in to ravno zato, ker se je bližal kraju, kjer je nekdanj ena mati dojila njega, ali tudi ónega, ki je zdaj Boga preklinjal in vero svoje porodnice.«

Stopivšemu iz gozda, so se razprostirali pred njim zeleni travniki v luninem svitu, in že je gledal kočice po holmu, za katerim se je kazal stolp domače cerkve. Sovraštvo ni bilo pozabljeno, a vendar je razprostrl roke ter vzkliknil: »Sveti Materi božji bodi hvala, da te še enkrat zrem, vas domača!«

»Kdo govori tu o sveti Materi božji?« vprašal je oster glas in s kamna pri poti se je dvignila oseba, ogrnjena v črn plašč, ki ji je segal tako visoko, da je prikri-val polovico obraza.

»Tu imamo papista, ki kos lesa za živega Boga časti, in prišel nam je v roko, bratje, da mu pričujemo o resnici svetega evangelija!«

Ponosno se je zasmel. Izza grmovja je stopilo še nekaj temnih oseb ter se pridružilo onemu, ki je govoril zadnje besede. Bili so pogorski kmetje s širokimi klobuki, ali ob ramah so nosili dolge meče, katere so si brez dvoma sposodili pri kakem luteran-skem graščaku.

»Ti torej, ponočni prijatelj, še vedno častiš Marijo, kakor to čaščenje ukazuje rimski volk, ki mu vi papisti ližete dlako ter mu poljubujete kopita, čeprav se valja v pregrehah in hudobijah?

Ali ti naj dokažem s pomočjo svetega in čistega evangelija, da je častiti Marijo pregrešno, Bogu neljubo ter samo po Antikristu izmišljeno?«

Pri vsaki drugi priložnosti prestrašil bi se bil naš znanec čudnih ponočnih gostov. Ali tu se je zaničevalo Marijino čaščenje, in takoj so se razvnele vse strasti v mladeniču in brez premisleka je odgovoril: »Kdo da kliče tu slavo Materi božji, vprašaš, hudobnež? Ti se hočeš bojevati z jezikom! Vedi pa, da sem jaz božji porodnici v čast pripravljen na boj z mečem,« – in tu je izdril meč iz nožnic – »če je taka tvoja volja, jaz, Carolus Cosemus, ki mi bo sladko veselje kri preliti za njo, ki nam je rodila Odrešenika sveta!«

Kdor vé, kako strastno so čaščenje Marijino luterani napadli, a katoličani branili, nikakor se ne bo čudil, da je mladi duhovniški gojenec takoj po meču pograbil ter poln gorečega ognja hotel bojevati se v čast sveti Devici, bodisi z besedo, bodisi z brušenim orožjem. Duhovnik, z mečem opasan, v tedanjih dnevih ni bil redka prikazen, in pripetilo se je včasih, da je služabnik oltarja bolje sukal meč nego kadilnico v cerkvi.

»Spravi svoj meč, otroče!« dejal je oni in glas se mu je čudno tresel. »Ti si torej Carolus Cosemus?«

»Zdaj te poznam, kdo si!« zakričal je Carolus, planil k njemu, potegnil mu plašč od obraza ter zrl v lice – svojemu bratu. »Po glasu sem te spoznal, bogokletnež, in meni si v roko dan! Sveta Marija, hvala ti bodi za ta trenutek!«

»Kaj je zdaj? V resnici sem Georgius Cosemus!«

»Ho, ho!« vzkipeł je mladenič, »ti si bil Georgius Cosemus. Ali meniš, da te še spoznavamo za sinu umrle matere! Ti si zatajil živega Boga in ti meniš, da mi tebe ne bomo zatajili. Srečna ti mati, da je prej umrla ter se ulegla v grob, nego je gledala tebe,

ki ji zdaj gomilo skruniš ter Boga, katerega te je ona ljubila učiti, psuješ z besedami, krutejšimi od onih, s katerimi je odpadnik iz Wittenberga onečedil in oskrunil svojo cerkev! Iz zemlje jo čujem zdihovati in v spanju gledam blede njen obraz ter štejem njene solze, ki jih pretaka za te! Nekdaj si bil Georgius Cosemus, zdaj si pa odpadnik, in Gospod Bog je milostljiv s tabo, da ti ne dá umreti, kakor je umiral nekdanji Juda, imenovan Iškarijot!« In Carolus je dvignil tedaj meč, da bi prebodel brata odpadnika. Silna strast mu je preslepila dušo in kakor najbogljubnejše delo je hotel storiti umor ter pokončati človeka, ki ga je z njim ena in ista mati rodila.

»Umreti moraš,« dejal je hripavo. Še bolj ga je razkačilo, da se Jurij Kosem ni razdražil. Mirno je stal pred njim ter, položivši roke čez prsi, spregovoril ironično: »Če ti tvoja vera, Carole, zapoveduje umor, torej sekaj po meni!«

»Ali ne stoji pisano: ubijaj v svetem svojem ognju!« odgovoril je ta srdito.

Tedaj je bilo Jurija Kosma življenje v nevarnosti. Mlajši brat je zavihtel v resnici ostro orožje in po glavi bi bil udaril predikanta, da mu ni priskočil nekdo iz spremstva na pomoč. Bil je to star mož, ki je že poprej sovražno pogledoval po razvnetem katoliku. Ko je tá dvignil meč, oglasil se je starec ter dejal: »Tudi je pisano: kdor suče meč, pokončan bo z njim!«

Spregovorivši je zavihtel silno dolg meč ter ga hladnokrvno zasadel mladeniču v prsi pod ramo. Ranjenemu je odpadlo orožje ter zažvenketalo po tleh. Zaječal je v bolečinah, stiskal rano ter vzdihnil goreče: »Sancta Virgo, vita vitae meae!«

Povesila se mu je glava, omahnili mu roki in zgrudil se je na zemljo. Vse to se je izvršilo v malo trenutkih. Vtis krvavega čina je pretresel z grozo ponočno družbo. Z grozo in strahom! V neskončni bolesti se je zgrudil predikant na zemljo in ljubezen do

brata, omamljena do tedaj po tuji veri, vzplamtela je v trpečem srcu, in zavest, da je zakrivil smrt tega brata, pregnala mu je kri z obraza. Opazil ni, kako je ostal sam na mestu in kako so mu temni spremljevalci zapuščali kraj eden za drugim. Prelival je solze ter klical Boga na pomoč. Potem se je ojačil, zavil otrpnelo bratovo telo tesno v plašč ter si ga naložil na svojo ramo. Njemu samemu je odpadlo pri tem pokrivalo z glave, in s pleč mu je zdrknil plašč. Pustil je oboje na mestu ter šel s čudnim bremenom na pot proti rojstni vasi. Stopal je hitro, strastno, znoj mu je lil po obrazu, in težko je hropel pod strašno pezo. V luninem svitu se je vila steza pred njim kakor rumena nit, in hipoma se mu je v bolečih možganih dozdevalo, kakor bi stal vedno na enem in istem mestu, kakor bi se pot do vasi ne hotela krajšati. Obrnil je pogled proti hišam, mrgolele so pred njim v nočnem mraku, a končno pričele pred njim bežati. Obrnil je pogled vstran na hribe; gorski vrhovi so se majali pred njim, a končno se pričeli odmikati ter se odmaknili v silno daljo. Dozdevalo se mu je, da je s svojim bremenom na širni planjavi, kjer ni bilo ne drevesa ne studenca, in neznosna žeja mu je tlela na pekočem jeziku.

Obrnil je pogled proti jasnemu nebu; zvezda je mrgolela pri zvezdi, a končno se je pričela zvezda pri zvezdi više in više pomikati ter se izgubljati v neskončno višino.

»Pred mano bežé!« je zastokal. »Kakor Kajn sem umoril rodnega brata!«

Črne lise so se mu delale pred očmi, plapolale mu pred pogledom ter se širile in širile in končno prepregle vso okolico. Smrtni strah ga je pretresel.

»Bog pošilja temo na me!« zaječal je, »kakor nekdam nad pregrešne Egipčane!«

V resnici je bila nastala hujša, večja tema: na nebu je zavil oblak svetli mesec v svoje sivo krilo. Ali nesrečnik si ni upal več pogledati ponovno v nebo in menil je, da ga preganja božja kazen. Hitel je dalje, šibile so se mu noge, in neizmerno težko se mu je dozdevalo breme na rami. Imel je občutke, kakor bi ga to breme v zemljo tiščalo in tiščalo, in imel je tudi občutke, kakor da sta mu nogi že deloma v zemljo zabiti. Tedaj ga je hotela zapuščati zavest, tolklo mu je po glavi, in slabost mu je obšla srce. Hipoma pa je na prsih pod ramo, kjer je nosil brata, občutil dih gorke sape. Njemu vsaj se je dozdevalo tako, in z roko je segel pod svoje breme, ravno tja, kjer mu je prišla poprej gorkota do telesa. Posegel je v gorko mokrino, in kakor bi ga piknila strupena kača, odmaknil je roko: bila je zdaj rdeča in s krvjo bratovo oblita! Tedaj je vedel, da ga ne sme preobdati slabost, ker bi sicer ne mogel rešiti brata, če je bilo morda še kaj življenja v njem. Mrzel pot mu je stopil na čelo, razbistrili so se mu možgani in bilo mu je, kakor bi se bila črna preproga, pred njim viseča, pretrgala od vrha do tal. Okolica je ležala pred njim v večji svetlobi in opazil je, da je došel do prvih koč. Pred njim je čepela domača vas, kup slabih lesenih koč, katere so se v luninem svitu še bolj uboge videle. V tistem hipu je mesec na nebu priveslal izza sivega oblaka.

Nikjer ni bilo opaziti luči. Vaščani so že spali vsi, in čuti ni bilo glasu. Lezel je strahotno mimo hiš ter se skrival v senco pri stenah. Zavil je okrog cerkve in pred sabo je imel sedanje očetovo domovanje, nekdanjo poljansko mežnarijo, ki je stala sredi vasi. O njej ni zdaj ostanka, samo v ustnem sporočilu še živi in stari ljudje pripovedujejo, da so nekdanj v mladosti čuli praviti, da je na mestu, kjer je bil že takrat zelen vrt, stala poprejšnja mežnarija.

Pred leseno steno te mežnarije je odložil Jurij Kosem svojo težo v hladno travo. Potem pa se je pritihotapil do malega okna, ki

je bilo razsvetljeno. V nizki sobi je tlela trska pri peči. Iskre so padale od nje in dim se je vlekel proti črnemu stropu. V kotu okrog mize so sloneli mlajši bratje ter molili. Najmlajša deklica z rumenimi lasmi je položila glavico po mizi ter spala. Med molitvijo je bila zadremala. Srce se mu je vnelo, in v ognjeviti ljubezni je hotel objeti to družbico, s katero so ga nekdam sklepane tako tesne vezi. Ali kje so bili zdaj tisti časi! Pri peči je slonel tisti, ki je vsa ta bitja rodil, in pleša se mu je svetila iz teme. S hripavim, ostrim glasom je molil. In temu pri oknu so zadonele na uho kakor trombe glas besede starčeve molitve: »Molimo še en očenaš, da bi gospod Bog odvrnil to pohujšanje in pokončal odpadnika Jurija, ki je bil nekdam vaš brat in moj sin! Oče naš...« In z ostrim glasom in z gorečim naglašanjem je molil svete besede, in otroci okrog mize so molili za njim ter pobožno sklepali roke. In tudi rumenolasa glavica se je prebudila ter se dvignila z mize in rdeča usteca so zaspano govorila: »In pokončal odpadnika Jurija! Oče naš...«

Tisti pa, kateremu so izmoliti hoteli pokončanje, padel je zunaj po zemlji kakor posekan hrast in rval je travo z ruše in v hladno prst je ječal. Potem pa se je vzdignil ter planil tja v noč.

Po tem dogodku so pretekli skoro trije tedni. Škof Joannes je zapustil že zdavnaj dolino, in vitez Hohenburg je sedel zopet na gradu v Loki ter koval zopet naklepe proti luteranom. Na Visokem je ostalo nekoliko grajskih hlapcev in po pogorju so se potikali in lovili predikanta Jurija Kosma, ki je hotel umoriti svojega brata ter z oboroženim spremstvom napasti še celó škofa, ki je prenočeval na Visokem. Bila je to vojaščina divje narave, in po gorjanskih kočah so gospodarili ter revnim kmetičem jemali ubožno imetje, češ da so tako vsi skrivni luterani in da naj torej plačujejo. Kjer se je prikazala ta tolpa, zapirala so se vrata, in hipoma je hotel vsak dober katolik biti in luterani so svoje mišljenje potiskali v najskrivnejši kot temne duše ter goreče prihajali h katoliški božji službi.

Bilo je torej kake tri tedne po škofovem odhodu. Prijazen jesenski dan je bil, in za ta pozni čas je sonce skoro premočno pripekalo. Bila je tudi nedelja in prazničen mir je vladal nad zapuščeno vasjo. Tisto jutro se je streгла sveta maša pri Materi božji na Gori v poljanski podružnici, stoječi visoko na hribu. Maševalo se je v čast Mariji; zatorej je bilo skoro vse na Gori, hoteč tako kazati gorečnost do Božje porodnice, katero so se luterani branili častiti.

Zaprte so bile kočje po vasi, in samo tu in tam je sedela stara ženi-
ca na soncu. Vas poljanska je štela tedaj kakih dvajset lesenih hi-
šic, stoječih v bregu nad malim potokom, ki mu pravijo Ločilnica.
Ta potok teče dandanes v ravni črti skozi vas, tedaj pa je, stopivši
med prva poslopja, delal precejšen ovinek ter se pri vходу v vas
držal tesno pri bregu. Skoro sredi vasi jo je zavil povprek ter se
tik cerkve zopet v ravno črto zasukal. Na omenjenem ovinku je
stala nekdanj mežnarija; bilo je to, kakor rečeno, leseno poslopje,
postavljeno na nizek temeljni zid. Na strani, proti potoku obrnje-
ni, vodil je ob steni lesen hodnik, kakor so taki hodniki še zdaj
opazujejo pri starih kočah.

Po vasi je prikorakala tisto dopoldne četa grajskih hlapcev.
Pod kositrnimi čeladami so se potili in žeja jih je mučila. Vse ju-
tro so lazili po grmovju ter vohali za predikantom. Z brezuspe-
šnega pota so se vračali ter stopili v vas z namenom poiskati si kaj
živeža.

Na čelu predrzni tej vojaščini je stopal mož, katerega že po-
znamo. Bil je to tisti enooki pešec, ki je Jurija Kosma pahnil v
vodo. Zapuščena vas je vzbudila takoj slabo voljo v poštenjaku. Z
mečem, ki ga je, stopivši med hiše, izdrl, sekal je po zraku ter dejal
jezno: »Vsa vrata so zaprta, nikjer se ne kadi izpod strehe in hudič
ve, da sem lačen, kakor bi se bil štirideset dni postil!«

Začule so se nemške, laške in slovenske kletve. Vsa družba je
klela.

In enooki je zopet sekal po zraku.

Obstal je pred starko, ki se je grela na soncu. Ni dvignila obra-
za, ko so pričeli kričati na njo. Enooki je pristopil ter ji položil
roko na glavo; šele tedaj je dvignila pogled proti njim in dejala z
dobrovoljnim smehom: »Devetdeset let sem stara, devetdeset!«

Vpili so, da naj pove, kje so vaščani, da je vas tako prazna, ali ničesar niso spravili z nje nego: devetdeset let sem stara, devetdeset. Pustili so jo končno v miru ter stopali dalje po vasi. Hudobna usoda je privabila v tistem hipu mladega petelina izza ogla. Nena-vaden hrup je vzbudil radovednost v njem; obstal je na oglu, sukal glavico ter bistro pogledoval zdaj s tem, zdaj z onim očescem po železnih možeh. V edinem očesu se je zaiskrila radost surovemu vojščaku, lahko in brez zračnega šuma je povzdignil ostro orožje, katero se je potem žvižgaje zabliskalo ter s prečudno spretnostjo odbilo glavo radovedni živali.

»Nekaj bo vendarle!« tulil je četi vodnik, brisaje meč ob zeleno rušo pri poti. Vsi drugi pa so s strastjo planili po zadetem petelinu, ki je s perutmi krčevito bíl po zemlji, nekolikokrat se preobrnil ter mrtev obležal. Takoj je izginil v vojaško bisago.

»Ali nisi pravil, Jaka, da prebiva tu nekako luteransko prase pri polnem koritu?« vprašal je enooki, potem ko se je bil pomiril hrup, povzročen po petelinovem obglavljenju. »Nekak Čudež, dejal si?«

Oglasil se je naš znanec, Pešarjev Jaka. »Čudé mu pravijo, ne Čudež! Ali svoje ostroge ti zastavim, da sedi mož na polnih vrečicah in marsikak beneški cekin se dolgočasi pod njegovo streho, samo bogve, kje. Če mu prerijemo klet, prišlo bo kaj na dan, prišlo!«

In Jaka je stopal pri tem tako trdo, da so mu velikanske ostroge mogočno rožljale ob nogah.

»Santa Maria!« razvnel se je enooki, »in ti praviš, da je ta človek luteran?«

»Lazil je pač za Kupljenikom, in tudi s Kosmovim Jurijem so ga videli v pogorju,« odgovoril je Jaka.

»Santa Trinidad!« zakričal je oni ter lomil španščino. »Dobro, da ni katoličan! A kje je to zlato gnezdo? Že davno bi ga bili morali izprazniti!«

Čudé je bil tedaj premožen vaščan. Njegova hiša je stala v bregu nasproti mežnariji. Potok je tekel vmes, in šibka brv je držala ravno na tem mestu čez njega. Tudi ta kočja je bila vestno zaprta, ali lahen dim, vijoč se izpod strehe, je pričal, da niso vsi prebivalci zdoma. Pred zaprtimi vrati je obstalo oboroženo krdelo. Enooki je potolkel z mečevim ročajem po vratih.

»Senjor Čudež,« kričal je pri tem, »prijatelji vas iščejo. Dobri prijatelji, carramba!«

Nihče se ni oglasil iz kočje.

»Kaj, ti nočeš odpreti?« jezil se je vojak, »a vendar smo voljni s teboj Lutra moliti! – Odprimo si sami!«

S helebardami in meči so spodnesli slaba vrata ter s hrupom in krikom vlomili v vežo.

Nekaj časa so se čuli samo koraki po stopnicah navzgor hiteči. Potem je zatulil nekdo in zazvenelo je orožje. V tistem hipu je prihitela zadaj iz hiše plaha deklica ter jokaje letela po dvorišču proti brvi. Pri tej se je ustavila ter klicala. »Oče, oče!«

Tačas se je prikazal pri sprednjih vratih naš enooki znanec. Ječal je in roko je tiščal na globoko rano, katero je iztaknil v koči. Kri mu je lila po obleki ter v lužah ostajala za njim, ko se je opotekal po poljani proti vodi.

»Madonna!« kričal je, »da je moral ravno mene zadeti ta pes! Madonna santa, zadel me je do živega!«

»In žejen bom moral umreti!« je vzdihnil. S kalnimi očmi se je vlekel proti potoku. Ko je prispel na prod, so ga zapustile moči, in padel je na trebuh po zemlji in obležal. Tedaj je prišla zadaj iz hiše še druga oseba. Bil je starec, s sivimi lasmi, ali ostrega pogleda.

Klical je prekletstvo na svoje preganjalce ter pestil levo roko. V desnici pa je držal dolg meč, od katerega so padale rdeče kaplje! Z zobmi je škripal, korakajoč proti brvi, ter zdaj in zdaj obstal in s svetopisemskimi zabavljicami obsipal svoje napadalce. Prekoračil je s svojo hčerjo tanko brv. Tudi vojaki so prihrumeli na dan ter kričali in kleli. Spustili so se v tek proti brvi. Ali v istem hipu je posegla višja moč med preganjane in preganjalce!

V trenutku je nastala skoro ponočna tema in črni oblaki so prepregli čez in čez nebá obok. Zatulil je vihar in bliskoma napolnil vso dolino z grozanskimi svojimi močmi. Skoro do tal je vil vrhove drevesom, da so bolešno ječala debla. Odkrival je strehe pri kočah ter vil v visokih stebrih prah proti višinam. Po zraku je mrgolelo listja in slame, vmes pa so frfotale plahe ptice ter v svojem strahu razbijale si glave ob stenah in deblih. Po cerkvenih oknih se je nabralo vse črno perutnine; koprneči golobje in predrzne vrane so se pritiskale k zidu, in če je viharja šum utihnil, zadonelo je otožno kričanje preplašenih ptic.

Pretrgali so se črni oblaki, in takoj se je spremenilo nebo v žareče žrelo, ki je metalo iz sebe gorečih strel na stotine. Dol in goro je pretresal grom, in do osrčja je trepetala zemlja pod neskončnimi udarci razburjenega neba. Ulila se je ploha ter usula toča, ki je takoj oklestila drevje. Struga v potoku se je v hipu napolnila; rumeni valovi so odpluli onemoglega vojaka na produ, odnesli brv in kmalu segali do hiš, v breg odmaknjenih. Že je donašala voda različna orodja, lesovja, oblačila, in pri cerkvenih stopnicah se je ujelo truplo mrtvega živinčeta, ki so ga bogve kje pod goro na paši zajela vodovja. In še vedno je lilo iz oblakov, in voda je naraščala više in više. Vmes je divjal grom in strele so švigale. Staro lipo sredi vasi je razkrojil blisk, da se je vzdignila iz korenin ter padla po vodi. Okrog nje so pričeli valovi neutrudljivo svoje

delovanje in kmalu so jo odplavili s sabo. Po opravljeni sveti maši je hitela pobožna četa z Gore. Ali kamor koli so se obračali pogledi – povsod se je kazalo jezero v dolu, in sredi umazane vodé so se videle kočé kakor mali črni otoki. To je bila največja povodenj, o kateri ve pripovedovati poljanski spomin.

IV

Stari Čudé je stopil s svojo hčerjo v mežnarijo. Sovražil je to poslopje in sovražil tudi stanovalce v njem. Ali danes je moral iskati zavetja pod katoliško to streho, ker so mu vsako drugo pot zapirale togotne vode! Pri večnem pragu je obstal ter brez groze zrl v razburjeno naravo.

»Bog je nama priskočil v pomoč!« vzkliknil je – »ter z vodami pokončal Egipčane, ki so preganjali božje hlapce!« In v živo zadovoljstvo je opazoval ranjenega vojaka pri vodi.

»Potisnil sem mu železo do živega!« dejal je radostno. »In zdaj ne more vstati!«

»Vzela ga bo voda,« spregovorilo je dekle. »Ali bi se mu ne moglo pomagati?«

»Pomagati?« zatogotil se je starec. »Ali misliš, da bi Bog ne bil mogel pomagati, če je hotel izvleči onemogle Egipčane iz morja! Pa Bog ni hotel, in hvala mu, če pokonča tudi tega grešnika!«

Mrzla voda, ki mu je pljuskala okrog telesa, povrnila je zavest ranjenemu vojaku. Počasi se je poskušal vzpeti ter s kalnimi pogledi obračal se po svojih tovariših. Ali ti so bili že davno odrinili ter pobegnili v breg in pustili njega brez pomoči. Zavedel se je nevarnosti in postavil se končno na slabotne noge. Pripodila pa

se je silnejša voda ter mu spodnesla stopalo. Z rokami je mahal po zraku, potem pa se zvrnil v hladni grob, ki se je za večno zaprl nad njim.

»Zdaj je izginil v peklenski prepad!« vpil je starec v veži. »Poglej, dekle, mogočno božjo roko! Hotel je pravičnega Jurija potisniti v jamo, v kateri se je zdaj sam zadušil! Aleluja! Da bi tako poginili vsi papisti!«

Odprl je vrata iz veže ter stopil v nizko sobo. Tu je sedel pri mizi Carolus Kosem. Pred njim je ležala knjiga, ali njemu je bil zatisnil nedeljski mir trudne oči, da je zadremal. Slonel je ob steni ter spal v sredi viharjev. Na bledem obrazu so se mu kazale še vedno črte tistih bolečin, in roka, katero je bil položil po mizi, bila je suha in drobna kakor otrokova. Tisti pa, ki mu je s smrtonosnim orožjem hotel pokončati življenje, stal je zdaj pred njim in brez usmiljenja zrl mu na upadlo lice in na globoko pod čelo udrte oči.

»Prebudi se, častilec Balov!« zakričal je v luteranski svoji ošabnosti ter treščil meč po mizi, da je zažvenketalo po vsej sobi. Prebudil se je mladenič ter prestrašen skušal vstati izza mize. Zapustile pa so ga onemogle moči in zgrudil se je na klop. Trudni pogledi so se mu uprli na orožje, ležeče pred njim.

»Meč je krvav!« spregovoril je tiho.

»Da, da!« odgovoril je on, »orožje svetega evangelija je to, in danes se ni prvič napilo krivoverske krvi!« Glasno se je smejal ter sovražno gledal na bolnika pred sabo. Tudi tá je dvignil oči proti njemu, in zrla sta si nekaj časa oko v oko.

»Videl sem vas že nekje?« vprašal je Carolus.

»Resnica je to in tudi ta meč je delal že znanje nekdam s tvojimi rebri, mladi papist!«

»Bilo je tisto noč!« in Carolus je šinil kvišku. Strast mu je ojačila telo.

»Tisto noč!«

»In vaše orožje je to?«

»Moje!«

»In vi ste ga zasadili v mé!«

»Jaz!«

»Hvala Božji porodnici! In jaz sem živel v veri, da je hotel umoriti brat svojega brata! Koliko stoterno mi je zdaj sveti Odršenik poplačal vse prebite bolečine!« – Solze so se mu ulile z oči in sklenil je roke ter pričel moliti. Zunaj pa sta tedaj razsajala grom in blisk, in na mala okna se je usipal dež z vso silo.

»Ta moli k Materi božji!« spregovoril je starec zaničljivo, »in vsa vas je lezla na Goro, da slini usta okrog malika! Ali Bog svetega evangelija je poslal zdaj svoj ogenj na to vas in obdal jo je s svojimi vodami ter prihitel na pomoč služabnikom svetega evangelija!«

»Bog pošilja nevihte na pravične in krivične!« odgovoril je Carolus mirno. »Rana, ki me še zdaj skeli, ohladila je strasti v meni in v svoji boleznih sem premišljeval ter si dejal: če je hotel naš Gospod in zapovednik z orožjem širiti svoje večne resnice, opasal bi se bil z mečem ter si obdal z oklepom božječloveško telo! Ali hodil je brez kopja okrog in bosonog! Zato vas vprašam: čemu hodite na mé z mečem, ako hočete braniti krive nauke krivega preroka Martina Lutra?«

»Kako ponižno govori zdaj ta sraka!« odgovoril je oni, »zdaj, ko si mi ga dala nebesa v moje roke! Ali kako mi boš odgovarjal na tole, mladi Antikrist? Poglej, oboroženi hlapci loškega morilca so planili ravnokar v ubogo mojo kočo. Prišli so sredi prazničnega miru ter hlepeli po mojem posvetnem imetju, katero sem vedno pripravljen darovati svetemu evangeliju! Vlomili so mi vrata ter mi kratili sveto hrano, ki sem jo ravno tedaj jemal iz knjige

Lutrove. Kaj praviš ti o tem? In zapreti sem moral sveto knjigo ter jo z mečem braniti od krvoločnih Filistejcev. In Bog je dal moč mojemu meču, da je postal v grozo Filistejcem. In če si pogledal ravnokar skozi okno, videl bi bil, kako so odnesle vode grešnika, kateremu sem vsekali globoko rano! Ali končno sem omagal v silnem boju in s svojim otrokom pobegnil iz svoje hiše. Oboroženi hlapci za mano! Ali Gospod, ki nam je dal čisti evangelij, videl je stiske svojih služabnikov in dejal je svojim oblakom: izlijte se! in svojim strelam: spustite se na Filistejce! Kaj praviš ti k temu? Oblaki so se hipoma izlili ter napravili med mano in preganjalci mogočno reko, pred katero so s težavo pobegnili v breg. A enega iz njih so pogoltnili valovi, da se je nažrl mlake do smrti. Jaz pa sem se otel v to zavetje ter upam, da bom še dolgo živel ter tudi v teh pregrešnih krajih doživel zmago svetega evangelija! Vidiš torej, da so božje nevihte nam v rešitev, vam peklenkim papistom pa v pogubo! Kaj praviš ti k temu?»

Ponosno je govoril, ali – ravno tedaj je zadonel po sobi pok, kakor bi se bil sprožil strel. Majal se je strop tja in sem na steni viseča podoba je padla s svojega mesta, in s sklednika posoda je tleskala po deskah. Vsa soba se je zibala nekaj hipov gor in dol, umirila se za trenutek, potem pa se zavila tako, da je zadnji del prišel na sprednje mesto.

»Hišo je vzdignilo!« zaječal je starec in takoj mu je izginila kri z obraza. Nekaj časa so molčali vsi, potem pa so hiteli v vežo na hodnik. Bila je resnica – že so plavali po vodi, zdaj še počasi, ali bliže in bliže so prihajali k šumečemu vrtincu. Koča se je zavila enkrat, dvakrat naokrog, potem pa jo je potegnila razjezjena struga k sebi in jadrno so pluli mimo koč, mimo cerkve iz vasi. Povsod so šumeli valovi okrog sten, okrog dreves ter segali do krajev, kjer vode človeška pamet nikdar pomnila ni. Ali še vedno je lilo.

Mežnarija je plula dalje. Na hodniku je stala zapuščena družba ter zrla v obupu na rešilni breg, ki je bil tako blizu, in vendar tako daleč. Na bregu je stalo nekaj oseb. Kričale so, ali ti na vodi niso čuli ničesar. Še vedno se je bliskalo in grom je bučal.

Tu je kazala vrba dolgo vejevje iz vode. Pluli so mimo, in starec se je sklonil ter krčevito pograbil po zeleni veji. Napenjal je vse moči, ali niti za trenutek ni ustavil čudne ladje. Iz onemoglih rok iztrgala se mu je veja in valovi so jih podili dalje. Dvignil je roki proti nebu – kri mu je kapala od njih. Ranilo ga je vrbovje. Tam, kjer se izliva Ločilnica v reko, pljuskalo je po zelenih travnikih širno jezero. Reka je podila svoja vodovja s tako silo mimo, da se potok v njo izliti ni mogel, izstopil je iz struge na obe strani ter stopil na vrtove. Tu je obstala kočica ter z virjem delala velikanske kroge.

Zapuščena trojica je šla v sobo, pogled na neskončne vodé jih je polnil z obupom. Med zibajočimi stenami so sedeli, molče in s smrtno grozo v duši.

»Umreti bo treba, Anica!« zastokal je starec. Dekle je jokalo.

»In jaz nisem spovedan!« vzdihoval je mladenič. Tu je pod klopjo škrblo, tu, tam, in tu zopet! Šumljanje se je čulo, kakor ga izvira delo studenec. Iz kota se je privilo kakor kača, in takoj se je napravila sredi sobe, črna, prašna luža. Tudi na drugih straneh je prihitelo na dan ter se vilo po deskah.

»Potopili se bomo!«

In nesrečniki so hiteli iz sobe, po veži je stala že tudi voda in delala je nemir okrog ognjišča. Po stopnicah so pobegnili pod streho, kjer je bilo temačno in zaduhlo. Od zgoraj so opazovali, kako je stopala voda više in više. Že je zakrivala nekaj stopnic, in kuhinjsko orodje se je gonilo po njej.

»Tudi tu sem bo prišla!« spregovoril je Carolus. »In kaj potem?«

»Potem – potem moramo na streho! Vsaj jaz nočem utoniti kakor maček!« In stari luteran se je plazil po temnem prostoru okrog, ali ni ga bilo orodja, s katerim bi bil podrl streho.

»Meč!« Pozabil ga je bil na mizi. Takoj se je spustil po stopnicah navzdol. Onadva pod streho sta čula, kako je bredel vodo v veži. Povrnil se je z orožjem, premočen do trebuha. Pričel je sekati in bosti v slamnato streho, da se je takoj zavil v meglo sajastega prahu. Kmalu si je izsekal izhod na streho. Zasvetilo se je, in dež je pričel pršeti na zaboje in drugo podstrešno ropotijo. Ali starec je pulil slamo, zlezal na streho ter končno pripulil se do njenega vrha. Ali še vedno je lilo izpod neba in povodenj se je širila in širila.

Koča se je pogreznila do ostrešja, in ko je končno ponehalo deževati, gledala je samo še streha iz gladine. Na njej pa so čepeli naši nesrečni znanci ter pričakovali, da jih bo zdaj zdaj pogoltnila reka. Pripravljali so se na smrt, kateri jim ni bilo oditi.

»To ste zakrivili vi papisti, ki preganjate služabnike svetega evangelija!« srdil se je starec ter sopol v otrple roke. Brila je mrzla sapa.

»To ste zakrivili luterani!« odgovoril je takoj Carolus, »ki razdirate po teh krajih sveto vero? Ali sodbo prepuščam Bogu, ki nas vsak trenutek pokliče pred sodni svoj stol!« pristavil je mirno. »Ako ne morem spreobrniti tebe, veseli se moja duša, da sem spravil na pravo pot vsaj tvojo hčer.«

»Mojo Anico?« vpraša dvomeče luteran.

»Da! Bolan sem bil in na hodnik domače hiše sem prihajal na sonce. In če sem bil sam doma – prišla je včasih vaša Anica. Poprej sva se že poznala!«

Tu se je napel obraz Čudetu.

»Moja hči! K tebi?« Hripavo je govoril in s krvjo zatekle oči so mu stopile izpod čela.

»In prišla je včasih k meni,« nadaljeval je oni, »in pogovarjala sva se, kako je bilo nekdanj.«

»Ali je to vse? Ali ji nisi trosil krive vere v nespametno dušo?«

Oko mladeničevo se je uprlo s ponosom na dekle, topeče se v solzah.

»Moja vera je tudi njena! Dolžnost mi je bila, da sem jo privedel na pot odrešenja, po kateri so hodile naše matere in naših mater mater!«

»Bodi preklet za to delo!«

In starec se je penil v srcu. Silna hudobija mu je sikala iz oči po mladeniču. Misel maščevalna prešinila mu je možgane in togotno je spregovoril: »Tvoja mati! Ha, ha! Ali še tega ne veš, da je dolgo let pred svojo smrtjo lazila za Kupljenikom, da je umrla zvesta služabnica svetega evangelija!«

»Moja mati – luteranka!«

Kakor blisk se je postavil kvišku. S kalnimi pogledi je premeril vodovje, iztegnil roki proti nebu ter vzdihnil: »Mors, vita vitae meae!«

Omahnil je kakor posekano drevo, padel po strehi navzdol, ter izginil v vodi. V hipu se je zgodilo vse to. – Popihala pa je tedaj sapa ter potisnila kočjo v reko, da je plula dalje. Na strehi pa sta sedela oče in hči. Starec je govoril sam s seboj. Ugasnil mu je ogenj v pogledih. Smrtna groza in pa zavest, da je z besedami, ki niso bile resnične, pokončal tuje življenje, potrli sta mu dušo ter mu zmedli njene moči.

Usahnilo je zopet vodovje. Pod robom »v Kotu« obtičala je koča v pesku na produ. Z njene strehe so morali s silo spraviti starega moža, ki je v blaznosti preživel še nekaj let potem.

Plemiči Kosmovi so že davno izumrli. In če bi najstarejše poljanske krstne knjige ne pričale o njih, niti ne vedelo bi se sedaj, da so živeli kdaj! Tako je človeško življenje! Kakor list, ki ga strga vihar z veje ter ga zanese, bogve kam. Kdo povprašuje po njem? Blagor mu, komur je dano s tolažilno zavestjo umreti, da je smrt v resnici – življenje našega življenja.

